

209 - وَعَنْ أَبِي حُبَيْبٍ - بِضمِّ الْحَاءِ الْمُعْجَمَةِ - عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: لَمَّا وَقَفَ الزُّبَيرُ يَوْمَ الْجَمْلِ دَعَانِي فَقُمْتُ إِلَى جَنْبِهِ، فَقَالَ: يَا بُنْيَّ، إِنَّهُ لَا يُعَذِّلُ الْيَوْمَ إِلَّا ظَالِمٌ أَوْ مَظْلُومٌ، وَإِنِّي لَا أُرِزَّنِي سَأُقْتَلُ الْيَوْمَ إِلَّا مَظْلُومًا، وَإِنَّ مِنْ أَكْبَرِ هَمَّيْ لَدَيْنِي، أَفَتَرَى دَيْنَنَا يُبَقِّي مِنْ مَالِنَا شَيْئًا؟ ثُمَّ قَالَ: يَا بُنْيَّ؛ بَعْ مَا لَنَا وَاقْضَى دَيْنِي. وَأَوْصَى بِالثُّلُثِ، وَتَأْتِيهِ لِيَنْبِيَهُ، يَعْنِي لِيَنْبِيَ عَبْدَ اللَّهِ، قَالَ: فَإِنْ فَضَلَ مِنْ مَالِنَا بَعْدَ قَضَاءِ الدِّينِ شَيْءٌ فَتَلْتُهُ لِيَنْبِيَكَ. قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: فَجَعَلَ يُوصِيَنِي بِدَيْنِهِ وَيَقُولُ: يَا بُنْيَّ؛ إِنْ عَجَزْتَ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ فَاسْتَعِنْ عَلَيْهِ بِمَوْلَايِ، فَوَاللَّهِ؛ مَا دَرِيْتُ مَا أَرَادَ حَتَّى قُلْتُ: يَا أَبَتِ؛ مَنْ مَوْلَاكَ؟ قَالَ: اللَّهُ، قَالَ: فَوَاللَّهِ؛ مَا وَقَعْتُ فِي كُرْبَةِ مِنْ دَيْنِهِ إِلَّا قُلْتُ: يَا مَوْلَى الزُّبَيرِ؛ اقْضِ عَنْهُ دَيْنَهُ، فَيُقْضِيَهُ.

قَالَ: فُقِتِلَ الزُّبَيرُ وَلَمْ يَدْعُ دِيَنَارًا وَلَا دِرْهَمًا إِلَّا أَرْضِيَنَ، مِنْهَا: الْعَابَةُ وَإِحدَى عَشَرَةَ دَارَأً بِالْمَدِينَةِ وَدَارَيْنِ بِالْبَصْرَةِ، وَدَارَأً بِالْكُوفَةِ، وَدَارَأً بِإِصْرَرِ. وَإِنَّمَا كَانَ دَيْنُهُ الَّذِي كَانَ عَلَيْهِ أَنَّ الرَّجُلَ كَانَ يَأْتِيهِ بِالْمَالِ، فَيَسْتَوْدِعُهُ إِيَّاهُ، فَيَقُولُ الزُّبَيرُ: لَا، وَلَكِنْ هُوَ سَلْفٌ؛ إِنِّي أَحْشَى عَلَيْهِ الضَّيْعَةَ، وَمَا وَلِيَ إِمَارَةً قُطُّ وَلَا جِبَائِيًّا وَلَا حَرَاجًا وَلَا شَيْئًا إِلَّا أَنْ يَكُونَ فِي غَرْوٍ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَوْ مَعَ أَبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ وَعُثْمَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ.

قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: فَحَسِبْتُ مَا كَانَ عَلَيْهِ مِنَ الدِّينِ؛ فَوَجَدْتُهُ أَلْفَيْ أَلْفِيْ وَمِائَتَيْ أَلْفِيْ! فَلَقِيَ حَكِيمًا بْنَ حِزَامٍ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ الزُّبَيرِ قَالَ: يَا بْنَ أَخِي؛ كَمْ عَلَى أَخِي مِنَ الدِّينِ؟ فَكَتَمْتُهُ وَقُلْتُ: مِائَةُ أَلْفِيْ.

فَقَالَ: حَكِيمٌ: وَاللَّهِ؛ مَا أَرَى أَمْوَالَكُمْ تَسْعَ هَذِهِ! فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ: أَرَأَيْتَكَ إِنْ كَانَتْ أَلْفَيْ أَلْفِ وَمِائَتِيْ أَلْفِ؟! قَالَ: مَا أَرَاكُمْ تُطْبِقُونَ هَذَا، فَإِنْ عَجَزْتُمْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ فَاسْتَعِينُوا بِي.

قَالَ: كَانَ الزُّبَيْرُ قَدْ اشْتَرَى الْعَابَةَ بِسِبْعِينَ وَمِائَةِ أَلْفٍ، فَبَاعَهَا عَبْدُ اللَّهِ بِأَلْفِ أَلْفٍ وَسِتِّ مِائَةِ أَلْفٍ، ثُمَّ قَامَ فَقَالَ: مَنْ كَانَ لَهُ عَلَى الزُّبَيْرِ شَيْءٌ فَلْيُوافِنَا بِالْعَابَةِ، فَأَتَاهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ، كَانَ لَهُ عَلَى الرُّبَيْرِ أَرْبَعَ مِائَةَ أَلْفٍ، فَقَالَ لِعَبْدِ اللَّهِ: إِنْ شِئْتُمْ تَكْتُبُهَا لَكُمْ؟ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: لَا، قَالَ: فَإِنْ شِئْتُمْ جَعَلْتُمُوهَا فِيمَا تَوَحِّرُونَ إِنْ أَحَرَّمْ، فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ: لَا، قَالَ: فَاقْطَعُوْا لِي قِطْعَةً، فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ: لَكَ مِنْ هَاهُنَا إِلَى هَاهُنَا. فَبَاعَ عَبْدُ اللَّهِ مِنْهَا، فَقَضَى ذِيْهُ، وَأَوْفَاهُ وَبَقَى مِنْهَا أَرْبَعَةُ أَسْعُمٍ وَنِصْفٌ، فَقَدِمَ عَلَى مُعَاوِيَةَ وَعِنْدَهُ عَمْرُو بْنُ عُثْمَانَ، وَالْمُنْذِرُ بْنُ الرُّبَيْرِ، وَابْنُ رَمْعَةَ، فَقَالَ لَهُ مُعَاوِيَةُ: كُمْ فَوِمتِ الْعَابَةُ؟ قَالَ: كُلُّ سَهْمٍ مِنْهُ أَلْفٌ قَالَ: كُمْ بَقَى مِنْهَا؟ قَالَ: أَرْبَعَةُ أَسْعُمٍ وَنِصْفٌ، فَقَالَ الْمُنْذِرُ بْنُ الرُّبَيْرِ: قَدْ أَحَدَثُتُ مِنْهَا سَهْمًا بِمِائَةِ أَلْفٍ، وَقَالَ عَمْرُو بْنُ عُثْمَانَ: قَدْ أَحَدَثُتُ مِنْهَا سَهْمًا بِمِائَةِ أَلْفٍ، وَقَالَ ابْنُ رَمْعَةَ: قَدْ أَحَدَثُتُ مِنْهَا سَهْمًا بِمِائَةِ أَلْفٍ، فَقَالَ مُعَاوِيَةُ: كُمْ بَقَى؟ قَالَ: سَهْمٌ وَنِصْفٌ، قَالَ: قَدْ أَحَدَثُتُهُ بِخَمْسِينَ وَمِائَةِ أَلْفٍ. قَالَ: وَبَاعَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ نَصِيبَهُ مِنْ مُعَاوِيَةَ بِسِتِّ مِائَةِ أَلْفٍ.

فَلَمَّا فَرَغَ ابْنُ الرُّبَيْرِ مِنْ قَضَاءِ دِيْنِهِ قَالَ بُنُوْزُ الرُّبَيْرِ: اقْسِمْ بَيْنَنَا مِيرَاثَنَا. قَالَ: وَاللَّهِ؛ لَا أَقْسِمُ بَيْنَكُمْ حَتَّى أُنَادِيَ بِالْمَوْسِمِ أَرْبَعَ سِنِينَ، أَلَا مَنْ كَانَ لَهُ عَلَى الرُّبَيْرِ دِيْنٌ فَلِيأْتِنَا فَلَنْفَضِهِ، فَجَعَلَ كُلَّ سَنَةً يُنَادِي فِي الْمَوْسِمِ، فَلَمَّا مَضَى أَرْبَعَ سِنِينَ قَسَمَ بَيْنَهُمْ وَدَفَعَ الثُّلُثَ.

كَانَ لِلرُّبَيْرِ أَرْبَعُ نِسْوَةٍ، فَأَصَابَ كُلَّ امْرَأَةٍ أَلْفُ أَلْفٍ وَمِائَتَا أَلْفٍ، فَجَمِيعُ مَالِهِ حَمْسُونَ أَلْفَ أَلْفٍ وَمِائَتَا أَلْفٍ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ. [3129]

209. Абу Хубайб Абдуллоҳ ибн Зубайр розияллоҳу анҳумодан ривоят қилинади:

«Жамал куни Зубайр тўхтаб, мени чақирди. Ёнига бориб турдим. У: «Эй ўғилчам, бугун фақат золим ёки мазлумгина ўлдирилади. Менинча, бугун мазлум ҳолимда ўлдириламан. Менинг энг катта ташвишим - қарзим. Нима дейсан, қарзимиз мол-мулкимиздан бирор нарсани қолдирармикан? Эй ўғилчам, мол-мулкимизни сотиб, қарзимни уз», деди ва учдан бирини васият қилди, (ўшанинг) учдан бирини эса болаларига, яъни Абдуллоҳ ибн Зубайр(нинг болалари)га. Агар қарз узилганидан кейин мол-мулкимиздан бирор нарса ортиб қолса, шунинг учдан бири болаларингга», (деб васият қилди)».

Абдуллоҳ деди: «Хуллас, менга қарзини васият қила бошлади ва: «Бу ишда бирон нарсада ожиз қолсанг, Мавлойимдан ёрдам сўра», деди. Аллоҳга қасамки, нимани кўзда тутганини тушунмадим. «Отажон, Мавлойингиз ким?» дедим. «Аллоҳ», деди. Аллоҳга қасамки, унинг қарзи борасида бирор ташвишга тушиб қолсам, «Эй Зубайрнинг Мавлоси! Унинг қарзини узиб бер», дер эдим, У Зот узиб берар эди. Сўнг Зубайр розияллоҳу анҳу ўлдирилди. Ундан бир қанча ердан ташқари динор ҳам, дирҳам ҳам қолмади. Фобада,* Мадинада ўн битта ҳовли, Басрада иккита ҳовли, Кўфада битта ҳовли, Мисрда битта ҳовли шулар жумласидан эди. Зиммасидаги қарзга келсак, бир киши унга мол олиб келиб, омонатга қўймоқчи бўлганида Зубайр: «Йўқ, бу қарз (бўлади). Чунки мен унинг зое бўлишидан қўрқаман», деган экан. У на бирор амирликка, на хирож йиғиш ва на бошқа бирор ишга ўтириди, фақат Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам ёки Абу Бакр, Умар ва Усмон розияллоҳу анҳум билан бирга ғазотда бўлди. Мен унинг зиммасидаги қарзни ҳисоблаб кўрсам, икки миллион икки юз минг экан».

Ҳаким ибн Ҳизом Абдуллоҳ ибн Зубайрни учратиб қолиб: «Эй биродаримнинг ўғли, биродаримнинг зиммасида қанча қарзи бор?» деганида, у буни яшириб, «Юз минг», дебди. Ҳаким: «Аллоҳга қасамки, мол-мулкингиз бунга етса керак, деб ўйламайман», дебди. Шунда Абдуллоҳ унга: «Агар икки миллион икки юз минг бўлса, нима дейсиз?» дебди. У: «Бунга кучингиз етади, деб ўйламайман. Бу ишда бирор нарсадан ожиз қолсангиз, мендан ёрдам сўранг», дебди. Зубайр Фобани бир юз етмиш мингга сотиб олган экан. Абдуллоҳ уни бир миллион олти юз мингга сотибди. Кейин туриб: «Зубайрда кимнинг ҳаққи бўлса, бизга, Фобага келсин», дебди. Шунда Абдуллоҳ ибн Жаъфар унинг олдига келибди. Зубайрда унинг тўрт юз минг ҳаққи бор экан. У Абдуллоҳга: «Хоҳласангиз, буни ўзингизга қолдираман», дебди. Абдуллоҳ: «Йўқ», дебди. У: «Агар кечиктирмоқчи бўлсангиз, хоҳласангиз, уни кечиктирмоқчи бўлганингизга қўшиб юборинг», дебди. Абдуллоҳ: «Йўқ», дебди. У: «Унда менга бир бўлак (ер) ажратинг», дебди. Абдуллоҳ: «Манави ердан анави ергача сенга»,

дебди. Хуллас, у (Абдуллоҳ ибн Жаъфар) ўшаларни сотиб, (Зубайрнинг) қарзини тўлиқ қоплабди. Шундан кейин ундан (Фобадан) тўрт яrim ҳисса қолибди. У (Абдуллоҳ) Муовиянинг олдига келибди. Унинг олдида Амр ибн Усмон, Мунзир ибн Зубайр ва Ибн Замъа бор экан. Муовия унга: «Фоба қанчага баҳоланди?» дебди. У: «Ҳар бир ҳисса юз мингдан», дебди. «Қанча қолди?» дебди. У: «Тўрт яrim ҳисса», дебди. Мунзир ибн Зубайр: «Юз мингга бир ҳисса олдим», дебди. Амр ибн Усмон ҳам: «Юз мингга бир ҳисса олдим», дебди. Ибн Замъа ҳам: «Юз мингга бир ҳисса олдим», дебди. Муовия: «Қанча қолди?» дебди. У: «Бир яrim ҳисса», дебди. «Бир юз эллик мингга ўшани олдим», дебди. Абдуллоҳ ибн Жаъфар ҳам ўз улушкини Муовияга олти юз мингга сотибди.

Ибн Зубайр қарзни узиб бўлгач, Зубайрнинг болалари: «Бизга меросимизни бўлиб бер», дейишибди. У: «Йўқ, Аллоҳга қасамки, тўрт йил ҳаж мавсумида: «Ҳой! Зубайрнинг зиммасида кимнинг қарзи бўлса, бизга келсин, уни узамиз», деб жар солмагунча, уни сизларга бўлиб бермайман», дебди. Ҳар йили (ҳаж) мавсумида жар соладиган бўлибди. Тўрт йил ўтгачгина, уларга учдан бирини бўлиб берибди. Зубайрнинг тўртта аёли бор экан. Ҳар бир аёлга бир миллион икки юз мингдан тегибди». Демак, унинг умумий мол-мулки эллик миллион икки юз минг бўлган».

Ином Бухорий ривояти.

* Фоба - луғатда асли дараҳтзор, ўрмон деган маънони билдириб, бу ерда Мадинадан бир неча мил узоклиқдаги, Шомга кетиш йўлидаги жой назарда тутилган.

Манба: hadis.islom.uz

